

O POJMU KNJIŽEVNOG JUGOSLOVENSTVA

Staniša Tutnjević

1.

Iako su u ranijim periodima razvoja slavističke nauke pojmovi Južni Sloveni, južnoslovenski narodi i južnoslovenske književnosti češće upotrebljavani i preciznije određivali književno-kulturni prostor Slovenskog Juga, oni su kasnije postepeno zamijenjeni nešto užim pojmom jugoslovenske atribucije.

Razlika je u tome što pojam južnoslovenske književnosti u svom punom i doslovnom značenju podrazumijeva i bugarsku književnost, koje nema u sadržaju pojma jugoslovenska/e književnosti. Do toga je došlo zbog toga što su Bugari veoma rano stekli jaku državu i sopstenu crkvu. To im je omogućilo da imaju značajnu ulogu u najranijoj fazi pokrštavanja Slovena iz koga je proizašao razvoj pismenosti i književnosti na ovim prostorima. Na osnovu toga oni su se dosta brzo formirali kao posebna i prostorno izdvojena narodna cjelina. Bugarska književnost umnogome je ostala izvan čvršćih i trajnijih formi povezivanja sa ostalim južnoslovenskim literaturama iz prostog razloga što su one međusobno bile mnogo bliže, srodnije, isprepletenije i prostorno povezanije, naročito one na srpsko-hrvatskom jeziku, a tome je doprinijela i činjenica da Bugarska nije bila u sastavu Jugoslavije.

Nakon formiranja Jugoslavije 1918. godine uži pojam "jugoslovenska/e književnost/i" konačno se utemeljuje i legitimiše kao književni korpus čija je pripadnost određena prostorom i imenom države u kojoj je nastao, ali i unutrašnjim sadržajem koji proizilazi iz viševjekovnih istorijskih težnji za narodnim, jezičkim i književnim jedinstvom sličnih naroda koji su, iako etnički i kulturno isprepleteni i međusobno upućeni jedni na druge, bili prinuđeni da žive u različitim državama i pod tuđom političkom i kulturnom dominacijom koja je prijetila njihovom odnarođavanju. Taj sadržaj, uostalom, značajno je uticao i na formiranje zajedničke jugoslovenske državne ideje koja se realizovala u stvaranju njihove prve zajedničke, jugoslovenske države, a potom je djelovao i kao unutrašnji, kulturni i duhovni faktor njenog učvršćivanja, trajanja i opstanka.

Treba, međutim, reći da se nosivi, središnji dio toga sadržaja ukazuje u još užem smislu koji podrazumijeva jedinstvo srpske i hrvatske književnosti, odnosno književnosti stvarane na srpsko-hrvatskom jeziku. Otud je pojam jugoslovenska književnost ponekad zamjenjivan i pojmom srpsko-hrvatska književnost, a da pri tome u osnovi nije izvršeno ogrešenje o smisao i značenje književne pojave o kojoj je riječ.

Slovenačka književna komponenta i zbog jezičke razlike, ali i zbog od ranije već jasno formirane slovenačke nacionalne svijesti, više je ostala po strani i nije bitnije uticala na jugoslovensku književnu ideju, niti je i sama primala značajnije uticaje od nje. U određenje pojma jugoslovenska književnost ona je dospjela ipak u paketu sa političkim i državnim aspektom ideje jugoslovenstva, tj. sa činom osnivanja zajedničke jugoslovenske države. Na drugoj strani makedonska književnost u pojmu jugoslovenske književnosti počinje da participira tek od 1945. godine, jer se zakašnjela nacionalna svijest kod Makedonaca koja se kolebala između bugarske i srpske nacionalne ideje, u potpunosti realizuje tek sa stvaranjem SR Makedonije u okviru Titove Jugoslavije. Shvatanje pojma jugoslovenske književnosti neposredno poslije oslobođenja zemlje 1945. godine najneposrednije je izrazio Antun Barac u svojoj knjizi Jugoslovenska književnost koja je od 1954. do 1963. godine doživjela tri izdanja: "Izraz 'jugoslavenska književnost' zajednički je naziv za literature Srba, Hrvata, Slovenaca i Makedonaca, okupljenih u Socijalističko Federativnoj Republici Jugoslaviji" (Antun Barac: Jugoslavenska književnost, III izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1963, str. 5. Iz razloga zbog kojih između dva rata pojam jugoslovenske književnosti nije obuhvatao makedonsku književnost, u ovoj Barčevoj formulaciji kao posebni književni korpusi ne pominju se crnogorska,

muslimanska i bosanskohercegovačka književnost. Književno stvaralaštvo u Crnoj Gori podrazumijevalo se u okviru srpske književnosti, ali se postepeno kasnije istovremeno ukazuje i kao posebna nacionalna književnost, dok je književno stvaralaštvo Muslimana u određenje jugoslovenske književnosti ulazilo u okviru srpske, hrvatske ili bosanskohercegovačke književne pripadnosti, a od sedamdestih godina dvadesetog vijeka također i kao poseban nacionalni književni korpus. Korpus književnosti Bosne i Hercegovine funkcionisao je kao jugoslovenska/e književnost/i u malom.

Treba, međutim, istaći da se ni jedan od ovih pojmova, i u jednini i u množini, ni u jednom trenutku ne gubi iz upotrebe, nego zavisno od situacije u zemlji u jednoj fazi više dolazi do izražaja jedan, a u drugoj drugi. Posebno je važno znati, isto tako, da pojam jugoslovenska/e književnosti nikad i ni u jednom trenutku nije postao nadređen u odnosu na imenovanje književnih korpusa na ovom prostoru nacionalnim imenom (srpska, hrvatska, slovenačka...), u smislu da je zvanično bio nametnut umjesto njih. Ti su pojmovi uvijek bili međusobno komplementarni, što znači da nisu jedan drugog isključivali, nego su se međusobno podrazumijevali: pojam jugoslovenska književnost uvijek je podrazumijavo sve nacionalne književnosti i književne korpuse koji tu zajedničku književnost čine, a nacionalno ili posebno ime svake od tih književnosti istovremeno je najčešće podrazumijevalo i njenu pripadnost zajedničkoj jugoslovenskoj literaturi.

Pri tome treba znati da su viševjekovne težnje naroda na Slovenskom Jugu za narodnim, jezičkim i književnim jedinstvom sve do Prvog svjetskog rata bile izražavane kulturnim sredstvima, često ometanim od vlasti pojedinih država u kojima su ti narodi živjeli. Osnivanjem zajedničke jugoslovenske države 1918. godine jugoslovenska ideja dobija karakter zvanične državotvorne ideje koja se u svim oblastima, uključujući i književnost podstiče, promovise, a ponekad i nameće zvaničnim državnim i političkim sredstvima, a to se nastavlja i u periodu poslije 1945. godine. To, međutim, nije imalo gotovo nikakvih posljedica na književni razvoj, pogotovo u smislu denacionalizacije već postojećih, potpuno oformljenih nacionalnih književnosti. Naprotiv, osim političke, državne i ekonomske podrške razvoju književnosti, književnog tržišta i čitalačke publike, pod okriljem ideje političkog, državnog i književnog jugoslovenstva potpomognute tim sredstvima postepeno su se razvile i konstituisale i nove nacionalne književnosti i književni korpusi, kao što su makedonska, crnogorska i muslimanska, a na specifičan način i književnost BiH).

Zbog toga se teško može reći da je jugoslovenska književna ideja gušila ili zaustavljala razvoj pojedinih nacionalnih književnosti, jer očito bilo suprotno. Mišljenja da je koncept književnog jugoslovenstva onemogućivao razvoj pojedinačnih nacionalnih književnosti ili da je formiranje "novih" nacionalnih književnosti ili književnih korpusa (makedonska, crnogorska, muslimanska, odnosno bošnjačka, bosanskohercegovačka) išao na nečiju štetu u osnovi su teško održiva. Pri tome se mora imati na umu, prvo, da neke zakonite istorijske procese nije moguće zaustaviti ili sa distance kontrolisati.

2.

Pod raznim imenima (najčešće pod imenom slovinstvo) i u različitim vidovima ideja slovenskog odnosno južno/jugoslovenskog kulturnog i književnog jedinstva na ovim prostorima sve do romantičarskog devetnaestog vijeka odvijala se otežano i sporadično, a tek tada došlo je do bitno nove situacije i novog zamaha u njenom razvoju. Pojačani interes za sveukupni narodni život, a posebno za narodne običaje, jezik i narodno stvaralaštvo koji se javlja u okviru evropskog romantizma, na adekvatan odziv naišao je i u slovenskom svijetu. Sada ta ideja dobija i jedno konkretno, nešto šire značenje koje se sadržavalo u pojmu slovenske uzajamnosti čijim se tvorcem smatra češki nacionalni i kulturni radnik Jan Kolar. Prema toj ideji svi Sloveni su jedan narod čiji govor se sastoji od četiri narječja ruskog, češkog, poljskog i ilirskog. Ideja slovenske uzajamnosti naišla je na veliki odziv i na Slovenskom Jugu, posebno u zemljama i krajevima koji su bili u sastavu Austrougarske.

U ovom području ta ideja se javlja u vidu opšteg raspoloženja i potrebe za narodnim jedinstvom koje bi se ostvarivalo književnošću na zajedničkom narodnom jeziku, a najizrazitije se ispoljava i opredmećuje prvo u okviru književno jezičkih reformi Vuka Karadžića, a potom u okviru ilirskog pokreta ili hrvatskog narodnog književnog preporoda. Srbi su već od ranije imali razvijenu vlastitu nacionalnu svijest i nacionalno ime, izraženo kroz sopstvenu srednjovjekovnu državu, samostalnu crkvu i bogatu usmenu književnost, pa su i ideju narodnog i književnog jedinstva sagledavali u svjetlu te činjenice. Hrvatska nacionalna svijest u velikom je zaostatku i u modernom smislu tek se zapravo konstituira u vrijeme ilirskog pokreta. To je istovremeno i ključna tačka u razvoju novije i sveukupne hrvatske književnosti na modernim, današnjim osnovama.

Time se i objašnjava da Ilirci u početku ne insistiraju na hrvatskom narodnom imenu niti na posebnom hrvatskom jeziku i književnosti. Oni se naime, prvo zalažu za zajedničko, ilirsko ime svih Južno/Jugoslovena smatrajući da se radi o potomcima Ilira koji su nekada živjeli na ovim prostorima. Zajedničko ime za sve narodne zajednice obuhvaćene tim jedinstvom trebalo je po njihovim zamislima biti ilirsko, a tim imenom zvao bi se i jezik, kao i književnost nastala na tome jeziku. Takav idealistički stav nije, međutim, bio realan pa je uskoro prihvaćeno hrvatsko nacionalno ime koje se prenosi i na jezik i književnost. Konačno je stvoren i jedinstven hrvatski književni jezik zasnovan na narodnom jeziku i štokavskom narječju kojim je pisana dubrovačka književnost i na kome su nastale najljepše narodne pjesme. Za hrvatske prilike to je bio radikalna zaokret, jer su ostavljena po strani dva glavna hrvatska narječja, čakavsko i kajkavsko, na kojima je do tada postojala izvjesna književnost, utemeljena na hrvatskim narodnim osnovama. Ako se ima na umu da su osim malobrojnih Hrvata štokavskim narječjem govorili svi Srbi koji su na tom narječju do tada imali bogatu pisanu i pogotovo usmenu književnost, preko Vuka uveliko već poznatu i u Evropi, i da je slavistička nauka toga vremena pretežno bila na stanovištu da su svi štokavci Srbi, - nije teško zaključiti da su za osnovu zajedničkog jezika i književnosti Ilirci umnogome preuzeli i kodifikovali model srpske jezičke i književne stvarnosti koja je s Vukom i njegovim sljedbenicima već uveliko bila na putu da izvojuje temeljnu pobjedu jezičkih reformi, zasnovanih na narodnom jeziku. To je istovremeno bila i najbitnija pretpostavka za nove oblike srpsko-hrvatskog književnog jedinstva u budućnosti.

3.

Posebno treba skrenuti pažnju na odjeke ilirskog pokreta u Bosni i Hercegovini i na manifestacije, znakove i glasove narodnog i književnog jedinstva koji su dolazili s te strane. Lokalna srpska književna tradicija u BiH u to vrijeme bila je veoma skromna, a muslimanska praktično nije ni postojala ili je stvarana na tuđinskim, orijentalnim jezicima, pa se povodom naše teme jedino može govoriti o književnoj djelatnosti franjevac među kojima posebno mjesto zauzimaju Ljubomir Martić odnosno fra Grga Martić i Ivan Frano Jukić koji je 1850. godine pokrenuo prvi književni časopis u BiH pod imenom Bosanski prijatelj. Njihov daleki preteča Matija Divković (1563-1631), također bosanski franjevac, već je bio ostavio izvjesne tragove i svjedočenja o jezičkim i književnim pitanjima koja će se postaviti u vrijeme ilirskog pokreta: njegov čuveni spis Nauk krstjanski pisan je narodnim štokavskim govorom, ćirilicom, "jezikom bosanskim, a slovi srpskimi", kako on sam kaže. Iako gledano sa današnje tačke gledišta i Jukić i Martić imaju izvjesno, dosta skromno mjesto u razvoju i kontinuitetu cjelovite hrvatske književnosti, njihova književna i jezička shvatanja i njihova uloga u širenju i ostvarivanju ideje narodnog i književnog jedinstva u vrijeme ilirskog pokreta posebno su karakteristična.

To je vrijeme kada je Bosna još uvijek u sastavu Turske i kada je svaki književni glas te vrste bio dragocjen i dobro prihvaćen i u hrvatskoj i u srpskoj književnosti. Posebno je interesantna bila njihova saradnja u srpskim listovima u kojoj su u punoj mjeri dolazila do izražaja njihova ilirska shvatanja. Ljubomir Martić odnosno fra Grga Martić u srpskim listovima javlja se pjesmama, prikazima, filološkim napomenama, putopisima, i sl. Njegova saradnja u Srpskom narodnom listu (1835-1848) koji je izlazio u Pešti značajna je i po tome što je upravo na tom mjestu on 1844.

godine objavio tekst "Bosanska i hercegovačka književnost", prvi tekst uopšte o književnom stvaralaštvu u BiH. Tu se on zalaže za Vukovu jezičku reformu, a kao dokaz koliko je crkveno-slovenski jezik neprihvatljiv on navodi sopstveni primjer napominjući da je čak i za rječnicima morao potezati da bi razumio neki književni sastav. "Tako je meni kao Srbinu bilo; a kako tuđinu mora biti", kaže on, što svjedoči da se u mladosti osjećao Srbinom, odnosno da imenovanje jedinstvenog slovenskog narodnog osjećanja još uvijek nije bilo svuda jasno izdiferencirano u smislu kako je to bilo kasnije kada se Martić smatrao Hrvatom. To ilustruje i podatak da je Martić u putopisu "Opis Hercegovine" objavljenom u istom ovom listu dvije godine ranije (1842) na isti način tretirao i ime jezika: "Jezik je Hercegovine narječje našeg srpskog jezika". Nešto uopšteniji i neodređeniji bio je Ivan Frano Jukić koji u Srpsko-dalmatinskom magazinu Božidara Petranovića koji je izlazio u Zadru 1841. godine štampa svoj poznati članak "Zemljopisno-povijesno opisanje Bosne" u kome veli: "narod u Bosni jest jedan, i to slavjanski, narječja ilirskoga".

4.

Kako ilirsko ime nije bilo adekvatno i nije imalo gotovo nikakve izgleda u daljem razvoju događaja tokom druge polovine 19. vijeka najčešće su se pominjale verzije kojima se obuhvata južno/jugoslovensko porijeklo narodnih zajednica sa ovih prostora. Razni autori u raznim prilikama "licitiraju" razna imena, ali svi polaze od iste namjere i stižu do istog cilja. Evstatije Mihajlović pominje "knjižestvo južno-Slavjana", Petar Jovanović govori o razvijanju "narodnosti sveslavjanske" i "utemeljenju književne sloge kod ilirski, jugozapadni, međusobnom rasprom slepo razdrobljeni Slavjana", Pavle Stamatović pominje rad na napretku "jugoslavenske ili srpsko-hrvatske-ilirske literature", Medo Orsat Pucić javlja se u Danici "u ime mladeži jugoslavjanske na padovanskom sveučilištu", Miloš Popović u listu Podunavka upotrebljava jugoslovensko ime, dalmatinski Srbin Nikola Borojević u početku predan ilirstvu ocjenjuje da Gaj ima veliku zaslugu što je stvorio novu književnu epohu kod onih "južnih Slavjana" koji se služe latinicom, i što je haos njihovog jezika i pismenih pravila "tako sretno razmrsio", ali da to nije poželjno "za one Jugoslavjane, koji ćiriliska slova upotrebljavaju", jer narod nikakvu novost ne može prihvatiti zato što je njegov maternji jezik "sa jezikom od oltara" tako tesno skopčan" da se ne može razdvajati, nego da književni jezik mora proizaći iz obadva, itd, itd. Jugoslovensko ime koje su Srbi u više navrata predlagali Ilirci su odbijali, jer su smatrali da je neopredijeljeno. U mnoštvu svih ovih prijedloga negdje pred Prvi svjetski rat preovladalo je, ipak, jugoslovensko ime.

5.

S obzirom na to da je Srbija u to vrijeme imala predvodničku ulogu u borbi za nacionalna prava i oslobođenje južnoslovenskih naroda (i od Austrougarske i od Turske) može se i razumjeti da se težište književnog jugoslovenstva sve više prenosi na Srbiju i utemeljuje u srpsku nacionalnu, duhovnu i književnu tradiciju.

Ideolog i najuticajniji protagonista jugoslovenstva i među Srbima i među Hrvatima pred Prvi svjetski rat bio je Jovan Skerlić. Srpsko-hrvatsko "književno sjedinjavanje" kao jednu od najvažnijih pojava nove srpske književnosti ističe Skerlić i u svojoj čuvenoj Istoriji nove srpske književnosti (1912, 1914). Tu on kaže da postepeno padaju pregrade i nestaju granice između srpske i hrvatske književnosti koje on vidi kao dvije "književnosti istoga naroda i istoga jezika" koje se međusobno približavaju i prožimaju "težeći stvaranju jedne srpskohrvatske književnosti". Među mladim piscima na obje strane, kaže on, "javljaju se i takvi koji nisu ni Srbi ni Hrvati, no Srbohrvati" koji pripadaju "koliko hrvatskoj toliko srpskoj književnosti, težeći ne samo približavanju no i stapanju, idealu koji su imali najjači umovi i najbolji ljudi u oba dela naroda: stvaranju jedne srpskohrvatske književnosti". I zaista to je vrijeme veoma intenzivne saradnje pisaca na Slovenskom Jugu. Hrvatske knjige štampaju se ćirilicom, a srpske latinicom, listovi i časopisi uređuju se u smjeru zbližavanja i jedinstva, iscrpno se prate književni događaji i kulturna zbivanja u drugim sredinama, itd.

Antun Gustav Matoš, na primjer, kao vojni dezertar pobjegao je u Beograd, gdje je potom u dva

navrata živio oko sedam godina. "Nemam riječi da opišem što osjetih kada ga gledah iz zemunskog voza sa dezerterskim nemirom", kaže Matoš u jednom putopisu. "Danas veliki dio hrvatske omladine vidi u Beogradu simbol oslobođenja. (...) Iako sam Hrvat, ljubim ovu zemlju, jer mi daje prvo utočište, jer je slobodna i jer njen kralj bolje govori hrvatski od hrvatskog kralja". (...) "Otići iz Zagreba u Beograd - to je otići iz otadžbine u otadžbinu. Mi i Srbi smo kao oni jaganjci koji mogu da sisaju dvije majke. Ostavljam i drugu majku...", govorio je na odlasku iz Srbije. To, naravno, nije ostalo bez posljedica i na književnom planu, jer je Matoš vrlo inspirativno pisao o mnogim srpskim piscima (Stanković, Sremac, Dučić, Ćorović, Rakić, Veselinović, itd. Desetak godina boravio je u Beogradu i Tin Ujević koji je u mladosti bio jedan od istaknutih protagonista jugoslovenske ideje zbog čega je 1912. i 1913. bio i u zatvoru. On kao i ostali traži postepeno ali potpuno zbližavanje i ujedinjenje Južnih Slovena, i u literaturi i u socijalnom životu, a osnovni zadatak i najveći ideal mladih vidi u predanom radu na kulturnom jedinstvu naroda. O atmosferi, međusobnom povjerenju i poštovanju srpskih i hrvatskih pisaca toga doba svjedoči i Ujevićevo mišljenje o Skerliću, izrečeno povodom njegove smrti 1914. godine: "ovaj izraziti Srbin bio (je) dobar prijatelj Hrvata, ljubeći hrvatstvo isto kako je ljubio srpstvo". Matoš i Ujević nisu, naravno, usamljeni slučajevi.

U akcijama međusobnog kulturnog i književnog zbližavanja na Slovenskom Jugu pred Prvi svjetski rat učestvuju, istina, i slovenački i bugarski pisci, pa su u periodu od 1904. do 1906 održana četiri književna kongresa južnoslovenskih pisaca, u Beogradu, Zagrebu i Sofiji, ali se o pravom jedinstvu može govoriti samo u slučaju pisaca koji su govorili istim srpsko-hrvatskim jezikom.

6.

Ideja narodnog i književnog jedinstva koja je pod različitim imenima vijekovima bila opsesija naroda na Slovenskom Jugu, a posebno kulminirala pred Prvi svjetski rat, konačno ozvaničena 1918. godine, kada je realizovana stvaranjem nove zajedničke, jugoslovenske države. Oduševljenje zbog konačnog oslobođenja i ujedinjenja većine južnoslovenskih naroda u zajedničku državu snažno se odrazilo i na književnu aktivnost. Dok je u Bugarskoj koja se u Prvom svjetskom ratu našla na strani poraženih sila osovine došlo do razočarenja i rezignacije, u novoj jugoslovenskoj državi koja je obuhvatala sve ostale južnoslovenske narode, s poletom se radi na daljem oživotvorenju novog, zajedničkog, jugoslovenskog koncepta književnosti i kulture. Već u januaru 1918. godine u Zagrebu je pokrenut časopis Književni Jug u kome su ideje narodnog jedinstva razrađivane i podržavane i na književno-kulturnom planu. To je zapravo bio prvi zajednički jugoslovenski književni časopis. Uređivali su ga Branko Mašić i Niko Bartulović iz Hrvatske, Ivo Andrić i Vladimir Ćorović iz BiH, a pridružili su im se i Slovenac Anton Novačan i potom Miloš Crnjanski. Objavljivani su prilozi mnogih značajnih jugoslovenskih, tj. hrvatskih, srpskih i slovenačkih pisaca, na jeziku koji su sami oni izabrali. Koliki je odjek i značaj taj časopis tada imao svjedoči i njegov za to, ali i za današnje vrijeme gotovo fantastični tiraž od 4.000-5.000 primjeraka. Tako koncipiran časopis u prvi plan je stavljao rasprave o književnom jedinstvu, prvenstveno ističući zajedničke aspekte srpsko-hrvatske, odnosno jugoslovenske književnosti. U članku "Književno jedinstvo", objavljenom 1919. godine, Antun Barac, na primjer, pokazuje da se pojedini dijelovi hrvatske književnosti više razlikuju međusobno nego u odnosu na srpsku književnost. Uporište o jednoj književnosti on pronalazi u činjenici da u zajedničku srpsko-hrvatsku baštinu spadaju narodna književnost, stara crkvena i apokrifna, a potom i dubrovačka književnost, na isti način na koji su zajedničke hrvatska i slovenačka književnost stvarane na kajkavskom narječju.

Na ovakav ili sličan način razmišljali su i drugi saradnici časopisa, ali i mnogi drugi pisci, umjetnici i kulturni radnici u ostalim listovima i časopisima. Međutim, jednom dostignuta i ozvaničena ova ideja ubrzo je počela da pokazuje i sopstvena ograničenja. "Ne možemo pisati o jednoj jugoslavenskoj književnosti, kad nje kao takve još nema i kad ona istom treba da se stvori. Mi sa svojom novom ideologijom tek smo narod koji nastaje, isto kao i u književnosti tek narod, koji nastoji da dođe do zajedničkog i jedinstvenog izraza. A sve dotle, dok se ne afirmiramo kao svestan jugoslavenski narod, sve dotle ne može biti ni jedinstvene jugoslavenske književnosti", kaže u

jednom članku 1920. godine Vladimir Ćorović. Pomenuta ograničenja naročito dolaze do izražaja poslije šestojanuarske diktature 1929. godine, kada su narastajuće nacionalne suprotnosti u novoj državi na drastičan način počele da ugrožavaju dostignuto narodno jedinstvo. U to vrijeme ideja književnog jugoslovenstva gubi čvrst i koherentan koncept, ali i dalje ostaje kao otvoren i trajan književno-kulturni okvir u kome se na uzbudljiv i plodotvoran način odvijaju, suočavaju, miješaju i prožimaju sva književna zbivanja na prostoru novostvorene države. Tim okvirom se zapravo omogućavaju, podstiču i održavaju intenzivna lična i književna saradnja, zajednički književni poduhvati i međusobno upoznavanje, što zatim dovodi i do zajedničkih poetičkih projekta. To se posebno odnosi na rane avangardne književne pokrete odmah poslije Prvog svjetskog rata, koji se prirodno prelijevaju iz jedne književno-kulturne sredine u drugu, ali i na jedinstven pokret socijalne literature na čitavom jugoslovenskom prostoru od 1929. godine nadalje, kao i na mnoge druge vidove ispoljavanja književnih srodnosti, karakterističnih za novostvoreni jugoslovenski književni i kulturni prostor.

7.

Sve ovo još više dolazi do izražaja u obnovljenoj jugoslovenskoj državi poslije 1945. godine, kada se taj prostor širi, produbljuje i popunjava. Pedesetih godina, poslije raskida sa poetikom socijalističkog realizma, jugoslovenski književni prostor dobija i jednu novu dimenziju, odnosno misiju. Dok su književnosti u većini susjednih socijalističkih država (bugarska, rumunska, mađarska, albanska) ostale zarobljene i ograničene poetikom socijalističkog realizma, književnost u Jugoslaviji slijedi moderna evropska književna zbivanja, ubrzano se razvija i postaje obrazac kome teže stvaraoci i iz drugih socijalističkih zemalja. Manjinska mađarska i albanska književnost u Jugoslaviji, na primjer, zahvaljujući upravo tome, u poetičkom pogledu tada su u odnosu na evropsku književnost ažurnije od matične mađarske odnosno albanske književnosti. Nastajući u takvom okviru i ambijentu književnosti svih jugoslovenskih naroda i narodnosti u Jugoslaviji se i u poetičkom, i u kulturološkom, i u funkcionalnom smislu niveliraju i gotovo u svakom pogledu funkcionišu na istoj ravni. Ta zajednička karakteristika i pozicija očito će još zadugo određivati prirodu svake od ovih književnosti koje se sada odvijaju u okviru svog, posebnog nacionalnog, državnog i književnog prostora. Nezavisno od toga da li ovu činjenicu shvatamo kao povoljan ili kao nepovoljan ishod, ona ostaje još jedan od dokaza dalekosežnosti više vijekova stare ideje narodnog i književnog jedinstva na Slovenskom Jugu koja upravo sada, možda i zauvijek, nestaje sa istorijske scene.

U naprijed izloženom obliku ideja narodnog i književnog jedinstva na Slovenskom jugu imenovana užim pojmom jugoslovenska književnost teško bi se mogla poricati i kao takva neosporno i dalje postoji. Ali to se odnosi samo na njenu prošlost. Njena sudbina u budućnosti je neizvjesna i nesigurna. Jer, sve one kulturne, književne, političke i državne energije koje su do kraja dvadesetog stoljeća, uz sve oscilacije, bile usmjerene na književno jedinstvo, sada, nažalost, djeluju u suprotnom smjeru.

Staniša TUTNJEVIĆ,

naučni savetnik u Institutu za književnost i umetnost u Beogradu i profesor po pozivu za predmet Komparativno proučavanje južnoslovenskih književnosti na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci

http://www.omnibus.ba/ble/stanisa_bl.htm